

การยกระดับเศรษฐกิจชุมชนสู่เศรษฐกิจคุณธรรมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน
ของชุมชนบางสระแก้ว อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี
Upgrading the community economy to moral economy for sustainable
development of Bang Sa Kao Community Laem Sing District,
Chanthaburi Province

¹สุพิชญ์ แก้วโพนทอง*, ²พระครูปลัดเมธีวัฒน์, ³พระครูสุทิวรญาณ
¹Supitchaya Kaewponthong, ²Phrakhrupaladmethiwat, ³Phrakru Suthiwarayan
E-mail: jramanee@gmail.com*

Received: December 13, 2025 Revised: February 10, 2026 Accepted: February 12, 2026

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาสภาพระบบเศรษฐกิจชุมชนของชุมชนบางสระแก้ว 2) ศึกษาพัฒนากระบวนการเรียนรู้และถ่ายทอดระบบเศรษฐกิจชุมชนสู่เศรษฐกิจคุณธรรมของชุมชนบางสระแก้ว และ 3) นำเสนอรูปแบบการยกระดับเศรษฐกิจชุมชนสู่เศรษฐกิจคุณธรรมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของชุมชนบางสระแก้ว โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ จำนวน 25 รูป/คน เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสนทนากลุ่มทำวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา

ผลการวิจัยพบว่า 1) ชุมชนบางสระแก้วเป็นชุมชนขนาดเล็ก มีความเข้มแข็ง เน้นการอยู่ร่วมกันแบบเครือญาติและความสามัคคี มีการพัฒนาตลาดริมทางจากอดีตจนปัจจุบันกลายมาเป็น “ตลาดสี่มุมเมรุ” ที่ช่วยสร้างรายได้และส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชน 2) การพัฒนากระบวนการเรียนรู้และการถ่ายทอดเศรษฐกิจชุมชนสู่ระบบเศรษฐกิจคุณธรรมของชุมชนบางสระแก้ว มีปราชญ์ชาวบ้านเป็นหลักปฏิบัติที่ดีและเข้มแข็ง ทำให้เกิดการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนสู่เศรษฐกิจคุณธรรมอย่างยั่งยืน โดยมีเครื่องมือที่ใช้ในการพัฒนาชุมชน คือ เวทีชุมชน บัญชีครัวเรือน และแผนชุมชน และ 3) รูปแบบเศรษฐกิจชุมชนสู่เศรษฐกิจคุณธรรมของชุมชนบางสระแก้ว สามารถแบ่งออกเป็น 4 มิติดังนี้ (1) องค์การการเงินและสวัสดิการ (2) เศรษฐกิจชุมชน (3) เกษตรและสิ่งแวดล้อม และ (4) สังคมและวัฒนธรรมที่สื่อสารในชุมชน

คำสำคัญ: เศรษฐกิจชุมชน; เศรษฐกิจคุณธรรม; การพัฒนาที่ยั่งยืน

ABSTRACT

This research aimed to; 1) study the conditions of the community economic system of Bang Sa Kao Community; (2) study and develop learning processes and the transmission of the community economic system toward a moral economy of Bang Sa Kao Community; and (3) propose a model for upgrading the community economy toward a moral economy

¹ ดร., อาจารย์ประจำหลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ วิทยาลัยสงฆ์จันทบุรี; Dr., Lecturer in the Bachelor of Public Administration Program, Department of Public Administration, Chanthaburi Buddhist College.

²⁻³ ดร., อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ วิทยาลัยสงฆ์จันทบุรี; Dr., Lecturer in the Master of Buddhist Studies Program, (Buddhist Management), Chanthaburi Buddhist College.

² E-mail: nkitoo0011@gmail.com, ³ E-mail: ktawon@gmail.com

for the sustainable development of Bang Sa Kaeo Community. The study employed a qualitative research methodology with 25 participants. The data collection instruments consisted of in-depth interviews and focus group discussions, and the data were analyzed using content analysis.

The research findings revealed that: 1) Bang Sa Kaeo Community is a small but strong community that emphasizes kinship-based living and social solidarity. A roadside market has been developed from the past to the present and has become the “Si Mum Meru Market,” which helps generate income and promote the community economy. 2) The development of learning processes and the transmission of the community economy toward a moral economy system of Bang Sa Kaeo Community relies on local sages as strong and effective best practices. This contributes to the sustainable development of the community economy toward a moral economy. The tools used for community development include community forums, household accounting, and community plans. 3) The community economy model toward a moral economy of Bang Sa Kaeo Community can be divided into four dimensions as follows: (1) financial and welfare organizations, (2) community economy (3) agriculture and the environment and (4) social and cultural dimensions of community communication

Keywords: community economy; moral economy; sustainable development

บทนำ

เศรษฐกิจชุมชน หมายถึง ระบบกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่เกิดจากการรวมตัวของคนในชุมชน โดยอาศัยทรัพยากร แรงงาน ภูมิปัญญา และทุนทางสังคมที่มีอยู่ในท้องถิ่น มาผลิตสินค้าและบริการเพื่อสร้างรายได้และแก้ไขปัญหาการดำรงชีวิตของสมาชิกในชุมชน ทั้งนี้ เศรษฐกิจชุมชนมีเป้าหมายสำคัญในการเสริมสร้างความสามารถในการพึ่งพาตนเอง ลดการพึ่งพิงจากภายนอก และยกระดับคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนให้มีความมั่นคงและยั่งยืน แนวคิดดังกล่าวสอดคล้องกับนโยบายการพัฒนาประเทศที่ให้ความสำคัญกับการพัฒนาเศรษฐกิจฐานราก ซึ่งได้ถูกบรรจุไว้อย่างชัดเจนในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 (พ.ศ. 2566–2570) โดยมุ่งเน้นการพัฒนาชุมชนให้มีความเข้มแข็ง สามารถรับมือกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมได้อย่างสมดุล (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2565) ในขณะเดียวกัน การดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจของชุมชนมักอยู่ในรูปแบบของวิสาหกิจชุมชน ซึ่งเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจชุมชน โดยวิสาหกิจชุมชนเกิดจากการรวมกลุ่มของประชาชนในพื้นที่เพื่อประกอบกิจการผลิตสินค้าหรือให้บริการ โดยมีเป้าหมายเพื่อสร้างรายได้และความเข้มแข็งให้แก่ชุมชนอย่างยั่งยืน (กรมส่งเสริมการเกษตร, 2567)

แม้ว่าเศรษฐกิจชุมชนจะเป็นกลไกสำคัญในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของฐานรากทางเศรษฐกิจ แต่ในทางปฏิบัติยังประสบกับปัญหาและข้อจำกัดหลายประการ โดยเฉพาะปัญหาด้านการบริหารจัดการ การขาดความรู้และความเข้าใจเชิงระบบ รวมถึงข้อจำกัดด้านการเข้าถึงแหล่งทุนและตลาด ซึ่งส่งผลให้กิจกรรมทางเศรษฐกิจของชุมชนไม่สามารถเติบโตได้อย่างเต็มศักยภาพ นอกจากนี้ ระบบการพัฒนาในอดีตที่มุ่งเน้นการเติบโตทางเศรษฐกิจจากส่วนกลางเป็นหลัก ยังส่งผลให้ชุมชนขาดอำนาจในการจัดการตนเอง เกิดความเหลื่อมล้ำ และทำให้เศรษฐกิจชุมชนอ่อนแอในระยะยาว (สาคร สมเสริฐ, 2565) ในระดับการดำเนินงานของ

วิสาหกิจชุมชน ยังพบปัญหาด้านคุณภาพผลิตภัณฑ์ ต้นทุนการผลิตที่สูง การบริหารจัดการที่ไม่เป็นระบบ และการขาดการพัฒนาศักยภาพของสมาชิกในชุมชนอย่างต่อเนื่อง ซึ่งเป็นอุปสรรคต่อการสร้างความเข้มแข็งและความยั่งยืนของเศรษฐกิจชุมชน หากขาดแนวทางการพัฒนาที่เหมาะสมและสอดคล้องกับบริบทของพื้นที่ เศรษฐกิจชุมชนอาจไม่สามารถตอบโจทย์การยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนได้อย่างแท้จริง (กรมส่งเสริมการเกษตร, 2567)

บางสระเก้าเป็นตำบลแห่งหนึ่งที่มีขนาดเล็กที่สุดในจังหวัดจันทบุรี พื้นที่แห่งนี้มีลักษณะเป็นพื้นที่อุดมสมบูรณ์ มีระบบนิเวศที่หลากหลาย มีสัตว์บกและสัตว์น้ำนานาชนิด เนื่องจากเป็นพื้นที่ราบลุ่ม ตั้งอยู่ชายทะเลและปากแม่น้ำ มีลำคลองล้อมรอบ มีน้ำเค็มไหลผ่านตลอดทั้งปี การแบ่งแยกพื้นที่ระหว่างป่าไม้กับระบบธรรมชาติสิ่งแวดล้อมดังกล่าว อาจทำให้สภาพอากาศ ดิน และน้ำมีความอุดมสมบูรณ์มาก ทำให้สัตว์นานาชนิดต่างดำรงอยู่และหาอาหารเพื่อเลี้ยงชีวิตตนเองและฝูง ลักษณะของป่ามีพรรณไม้หลากหลายชนิด ขึ้นอยู่กลางเนินดินของตำบล ได้แก่ ต้นยางนา ต้นยางใต้ ต้นตะเคียน ต้นไผ่และต้นประดู่ ซึ่งเป็นพันธุ์ไม้ในเขตน้ำจืด รายล้อมด้วยป่าชายเลนซึ่งมีหลากหลายชนิดเช่นเดียวกัน ได้แก่ ต้นโกงกาง ต้นจาก ต้นกวาด ต้นแสม ต้นลำพู ต้นลำแพน ต้นกะสัก ต้นโปรงและต้นตะบูน ซึ่งเป็นพันธุ์ไม้ในเขตน้ำเค็ม (ผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่ 1) ทั้งนี้ชุมชนตำบลบางสระเก้า มีวิถีชีวิตอย่างเรียบง่าย ใช้ภูมิปัญญาชุมชนในการประกอบอาชีพ พึ่งพิงทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในชุมชนในการดำรงชีวิต มีการสืบทอดความรู้ ภูมิปัญญาชุมชนอย่างต่อเนื่อง โดยมีกระบวนการเรียนรู้ เรื่องผลิตภัณฑ์ การแปรรูปอาหารทะเล การทำกะปิ งานฝีมือชุมชน (ผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่ 2) ชุมชนเข้มแข็งบางสระเก้า มีการเปลี่ยนแปลงไม่มากนัก ทั้งนี้อาจเป็นเพราะปัจจัยทางเศรษฐกิจ การเมือง เทคโนโลยีและวัฒนธรรมใหม่ ไม่สามารถเข้ามาแทรกแซงจึงอยู่กันในรูปแบบของระบบเครือญาติ การถ้อยทีถ้อยอาศัย ดูแลกันเหมือนคนในครอบครัวของตน ทรัพยากรที่มีได้มาจากครอบครองโดยการจับจอง ไม่มีการออกเอกสารสิทธิ์ว่าเป็นของใคร แต่เป็นที่รู้กันว่าทรัพยากรนั้นของใคร ใช้วิถีชีวิตร่วมกันในลักษณะของการอยู่อาศัยรวมกันแบบพึ่งพา หรืออาจเรียกว่าการอยู่ร่วมกันแบบ “คนบ้านเรา” เป็นต้น เป็นคำที่ใช้เรียกคนที่มีความผูกพันกันในชุมชนบางสระเก้าหรือเป็นคนต่างถิ่นที่ย้ายมาทำมาหากินอยู่ในชุมชนบางสระเก้า โดยที่ความสัมพันธ์ทางครอบครัวแต่ละคนก็จะช่วยกันดูแลซึ่งกันและกัน การประกอบอาชีพต่าง ๆ ก็จะช่วยกัน แม้ยามตกทุกข์ได้ยากก็จะยื่นมือเข้ามาช่วยเหลือกัน เป็นเหตุเป็นตาในการดูแลทรัพยากรให้กัน รวมถึงการทำกิจกรรมร่วมกันอย่างต่อเนื่องเรื่อยมา จึงเกิดเป็นชุมชนที่มีความรักใคร่สามัคคี การทำกิจกรรมสาธารณะต่าง ๆ มักจะได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดีมาโดยตลอด ซึ่งเป็นรูปแบบของคนใน (In Group) ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ก็ยังคงมีสภาพให้เห็นอยู่จากการปลูกฝังค่านิยมจากบรรพบุรุษ (ผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่ 3) ชุมชนเข้มแข็งบางสระเก้า เริ่มมีการพัฒนาตลาดร้านค้าชุมชน โดยอาศัยพื้นที่รอบเมรุวัดบางสระเก้าในการสร้างตลาดร้านค้าชุมชน ชาวบ้านที่ผ่านไปผ่านมาต่างก็เรียกกันว่า “ตลาดสี่มุมเมรุ” ในช่วงที่มีตลาดร้านค้าชุมชน เป็นของตัวเอง ช่วงเช้าชาวบ้านก็จะออกมาผักปลาเก็บส่วนหนึ่งเอาไว้ประกอบอาหาร ส่วนที่เหลือนำมาวางขายที่ตลาดสี่มุมเมรุหน้าวัดบางสระเก้า ตั้งแต่ช่วงบ่ายจนถึงช่วงเวลาเย็นของทุกวัน ในวันนี้ทุก ๆ บ้านก็จะมีรายได้จากการประกอบอาชีพเกษตรกรรมแบบพอเลี้ยงชีพในครัวเรือนได้ นอกจากนี้แล้วยังมีการประกอบอาชีพเสริมด้วยการทำหัตถกรรมกันมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งการทอเสื่ออกที่บรรพบุรุษได้ถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ให้ ผนวกกับการที่มีแหล่งผลิตต้นกก และต้นปอคุณภาพ ทั้งนี้เพราะชุมชนบางสระเก้ามีพื้นที่ดิน 3 น้ำ (ผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่ 4) ได้แก่ น้ำจืด น้ำกร่อย และน้ำเค็ม ทำให้มีวัสดุในการทำเสื่อคุณภาพดี ดังนั้น ชาวชุมชนบางสระเก้าจึงเริ่มทอเสื่อขายกันมากขึ้นแพร่ขยายสินค้าไปทั่วประเทศ ด้วยสาเหตุดังกล่าวทำให้นักท่องเที่ยวเดินทางเข้ามาหาซื้อเสื่ออกบางสระเก้ากันมากจนผลิตแทบไม่ทัน ต่อมาเสื่ออกบางสระเก้าจึงเป็นคำขวัญจังหวัดจันทบุรีตอนหนึ่งที่ว่า “เสื่อจันทบูร”

จะเห็นได้ว่าชุมชนบางสระเก้า นับตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันมีพัฒนาการเปลี่ยนแปลงหลายด้าน โดยมีปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในหลายมิติ เช่น เศรษฐกิจ การเมือง สังคม วัฒนธรรม เทคโนโลยี สมัยใหม่ ท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงที่เปลี่ยนผ่านไปตามกาลเวลา ส่งผลกระทบทั้งในแง่บวกและลบควบคู่กันไป จากการลงพื้นที่วิจัยการยกระดับเศรษฐกิจชุมชนสู่เศรษฐกิจคุณธรรมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ทำให้พบว่ากระบวนการพัฒนาการชุมชนบางสระเก้าได้เกิดการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างทางเศรษฐกิจและสังคมอย่างชัดเจน โดยยังคงยึดโยงอยู่กับฐานทรัพยากรธรรมชาติ ภูมิปัญญาท้องถิ่น และคุณค่าทางวัฒนธรรมดั้งเดิม ความสำคัญในการทำความเข้าใจรูปแบบ กระบวนการ และกลไกการยกระดับเศรษฐกิจชุมชนที่ตั้งอยู่บนหลักคุณธรรม ความเอื้ออาทร และการพึ่งพาอาศัยกันของงานวิจัยจะช่วยสังเคราะห์องค์ความรู้เชิงประจักษ์ที่สามารถนำไปใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนอย่างยั่งยืน ทั้งในระดับพื้นที่และสามารถประยุกต์ใช้กับชุมชนอื่นที่มีบริบทใกล้เคียงกันได้ในอนาคต

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพระบบเศรษฐกิจชุมชนของชุมชนบางสระเก้า อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี
2. เพื่อศึกษาพัฒนากระบวนการเรียนรู้และถ่ายทอดระบบเศรษฐกิจชุมชนสู่เศรษฐกิจคุณธรรมของชุมชนบางสระเก้า อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี
3. เพื่อนำเสนอรูปแบบการยกระดับเศรษฐกิจชุมชนสู่เศรษฐกิจคุณธรรมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของชุมชนบางสระเก้า อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้การวิจัยเอกสาร (Documentary Research) ร่วมกับการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) เพื่อศึกษาการยกระดับเศรษฐกิจชุมชนสู่เศรษฐกิจคุณธรรมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของชุมชนบางสระเก้า อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี โดยมีขั้นตอนการดำเนินการวิจัย ดังนี้

1. การเลือกรูปแบบการศึกษา

ผู้วิจัยเลือกใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ เนื่องจากต้องการเข้าใจสภาพปัญหาเชิงลึกเกี่ยวกับการยกระดับเศรษฐกิจชุมชนสู่เศรษฐกิจคุณธรรมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน และใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR) เพื่อพัฒนาแนวทางที่สามารถนำไปใช้จริง โดยให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเข้ามามีส่วนร่วมตลอดกระบวนการวิจัย

2. วิธีการศึกษา

- ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าและทบทวนงานวิจัย บทความทางวิชาการ หนังสือ และเอกสารที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดเศรษฐกิจชุมชน เศรษฐกิจคุณธรรม และการพัฒนาเศรษฐกิจอย่างยั่งยืน รวมถึงกรณีศึกษาการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนในพื้นที่ใกล้เคียง เพื่อนำมาใช้เป็นฐานข้อมูลในการวิเคราะห์ สังเคราะห์ และกำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัย

- การลงพื้นที่เก็บข้อมูลภาคสนาม ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่ศึกษาในชุมชนบางสระเก้า อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี

3. กลุ่มตัวอย่างและการเลือกกลุ่มตัวอย่าง

ผู้วิจัยใช้การเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยแบ่งเป็น 3 กลุ่ม รวมทั้งสิ้น 25 รูป/คน โดยมีรายละเอียด ดังนี้

กลุ่มที่ 1 กลุ่มอาชีพ จำนวน 8 คน เป็นผู้ประกอบอาชีพในชุมชนบางสระเก้าอย่างต่อเนื่องไม่น้อยกว่า 5 ปี และมีส่วนเกี่ยวข้องโดยตรงกับกิจกรรมทางเศรษฐกิจของชุมชน เช่น เกษตรกรรม ประมงพื้นบ้าน การแปรรูปผลิตภัณฑ์ชุมชน หรือหัตถกรรมท้องถิ่น รวมทั้งเป็นผู้ที่มีประสบการณ์และสามารถสะท้อนสภาพระบบเศรษฐกิจชุมชนและการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นได้อย่างชัดเจน

กลุ่มที่ 2 กลุ่มผู้นำ จำนวน 8 คน เป็นผู้นำชุมชนทั้งในระดับทางการและไม่เป็นทางการ เช่น ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ประธานกลุ่มอาชีพ ประธานกลุ่มสวัสดิการ หรือปราชญ์ชาวบ้านที่ได้รับการยอมรับจากชุมชน โดยเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนกิจกรรมพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของชุมชน และมีส่วนร่วมในการวางแผน ตัดสินใจ และถ่ายทอดแนวคิดด้านเศรษฐกิจชุมชนและเศรษฐกิจคุณธรรม

กลุ่มที่ 3 กลุ่มเครือข่ายกิจกรรม และตัวแทนหน่วยราชการ จำนวน 9 คน เป็นผู้แทนจากหน่วยงานภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หรือเครือข่ายการพัฒนาที่มีบทบาทในการสนับสนุน ส่งเสริม หรือทำงานร่วมกับชุมชนบางสระเก้าอย่างต่อเนื่อง โดยเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเข้าใจ และประสบการณ์ในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน การจัดการทรัพยากร และการส่งเสริมการพัฒนาอย่างยั่งยืนในพื้นที่

4. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล

ได้แก่ แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) แบบประเมินโดยการสัมภาษณ์เพื่อประเมินผลการยกระดับเศรษฐกิจชุมชนสู่เศรษฐกิจคุณธรรมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ดังนี้

4.1 แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) แบบสัมภาษณ์เชิงลึกเป็นแบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-structured Interview) ใช้ในการเก็บข้อมูลจากผู้นำชุมชน ปราชญ์ชาวบ้าน ตัวแทนกลุ่มอาชีพ และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน โครงสร้างของแบบสัมภาษณ์ แบ่งออกเป็น 3 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์ เป็นคำถามปลายปิดและกึ่งปลายเปิด เช่น เพศ อายุ บทบาทในชุมชน ประสบการณ์ในการทำงานพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน

ตอนที่ 2 สภาพเศรษฐกิจชุมชนและบริบทการเปลี่ยนแปลง เป็นคำถามปลายเปิด มุ่งเน้นให้ผู้ให้ข้อมูลสะท้อนภาพรวมของเศรษฐกิจชุมชน รูปแบบการประกอบอาชีพ การใช้ทรัพยากร การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม รวมถึงปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้น

ตอนที่ 3 กระบวนการยกระดับเศรษฐกิจชุมชนสู่เศรษฐกิจคุณธรรมและความยั่งยืน เป็นคำถามเชิงลึกเกี่ยวกับแนวคิดเศรษฐกิจคุณธรรม การมีส่วนร่วมของชุมชน การน้อมนำคุณธรรม จริยธรรม และหลักพุทธวิธีมาใช้ในการพัฒนา ตลอดจนผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นต่อความเข้มแข็งและความยั่งยืนของชุมชน

5. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ดำเนินการสัมภาษณ์เชิงลึกและสนทนากลุ่มกับกลุ่มตัวอย่างทั้ง 3 กลุ่ม การลงพื้นที่สังเกตการณ์สภาพปัญหา กระบวนการเรียนรู้ และกระบวนการถ่ายทอดกิจกรรมการยกระดับเศรษฐกิจชุมชนสู่เศรษฐกิจคุณธรรมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของชุมชนบางสระเก้า อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี ดังนี้

ครั้งที่ 1 การนำเอาองค์ความรู้เกี่ยวกับเศรษฐกิจคุณธรรมและกระบวนการพัฒนาแนวใหม่ไปเผยแพร่ถ่ายทอดในกลุ่มเครือข่ายเศรษฐกิจชุมชนสู่เศรษฐกิจคุณธรรมของชุมชนและผู้สนใจของตำบลบางสระเก้า จำนวน 100 คน ดำเนินการวันที่ 1 มิถุนายน 2568 โดยใช้ห้องประชุมวิทยาลัยสงฆ์จันทบุรี อำเภอเมืองจันทบุรี จังหวัดจันทบุรี

ครั้งที่ 2 การสร้างเครือข่ายในกลุ่มเยาวชนและการพัฒนาต่อยอดกลุ่มเป้าหมายสำหรับการยกระดับศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจชุมชนสู่เศรษฐกิจคุณธรรมของชุมชนบางสระเก้า จำนวน 100 คน ดำเนินการวันที่ 20 มิถุนายน 2568 โดยใช้ห้องประชุมศาลาการเปรียญวัดบางสระเก้า อำเภอเมืองจันทบุรี จังหวัดจันทบุรี

ครั้งที่ 3 การติดตามประเมินผลและพัฒนาต่อยอดเพื่อยกระดับศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจชุมชนสู่เศรษฐกิจคุณธรรมของชุมชนบางสระแก้ว อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี ดำเนินการวันที่ 20 มิถุนายน 2568 โดยใช้ห้องประชุมศาลาเอนกประสงค์ของชุมชนบางสระแก้ว อำเภอเมืองจันทบุรี จังหวัดจันทบุรี

6. การวิเคราะห์ข้อมูล

วิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพโดยการจัดกลุ่มข้อมูลและหาประเด็นสำคัญ สังเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารและภาคสนาม สรุปและนำเสนอแนวทางการนำเสนอที่สามารถนำไปใช้จริงในพื้นที่

ผลการวิจัย

วัตถุประสงค์ข้อที่ 1 สภาพระบบเศรษฐกิจชุมชนของชุมชนบางสระแก้ว อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี พบว่า สภาพเศรษฐกิจชุมชนบางสระแก้วมีรากฐานมาจากทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ตั้งแต่อดีต ทั้งป่าเบญจพรรณ ป่าชายเลน แหล่งน้ำ และพื้นที่เกษตร ทำให้ชุมชนมีโครงสร้างเศรษฐกิจที่พึ่งพาทรัพยากรท้องถิ่นเป็นหลัก อาชีพสำคัญ ได้แก่ การทำเกษตรกรรมพื้นบ้าน (โคก หนอง นา) โดยชุมชนจะมีการจัดการพื้นที่การเกษตรที่ผสมผสานทฤษฎีใหม่หรือศาสตร์พระราชาประยุกต์ให้เข้ากับภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น การแบ่งพื้นที่เกษตรกรรมทำนาปลูกข้าว (ดังภาพที่ 1) ไว้สำหรับเลี้ยงชีพตัวเอง พอสิ้นสุดฤดูกาลทำนา ชาวบ้านในชุมชนก็จะปลูกกล้วยนำมามาทอเสื่อเป็นกลุ่มอาชีพที่สามารถทอเสื่อกกบางสระแก้วขึ้นมาตามภูมิปัญญาดั้งเดิมของท้องถิ่น (ดังภาพที่ 2) การรวมกลุ่มจัดตั้งศูนย์ศิลป์เสื่อบางสระแก้ว ขึ้นจากการสนับสนุนจากกองทุนเพื่อการลงทุนทางสังคม (SIF) ภายใต้แนวความคิดหลักในการพัฒนาชุมชนแบบพึ่งตนเอง ที่เน้นกระบวนการเสริมสร้างการเรียนรู้และการมีส่วนร่วมของชุมชน องค์กรชาวบ้านและวัฒนธรรมชุมชนที่เข้มแข็ง การจัดตั้งโครงการบ้านปลา-ธนาคารปูที่เป็นแหล่งเรียนรู้เกี่ยวกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมโดยการใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมกับศักยภาพของชุมชนจากตัวอย่างเพื่ออนุรักษ์ปลาและปู การคัดใช้ปูทะเล การถ่ายทอดเทคโนโลยีใหม่ๆ (ดังภาพที่ 3) และการอนุรักษ์พื้นที่ป่าตะกาดใหญ่ (ดังภาพที่ 4) ที่ชุมชนบางสระแก้วได้ร่วมกันอนุรักษ์และฟื้นฟูรักษาไว้ซึ่งป่าไม้ชายเลนชนิดต่าง ๆ เช่น โกงกาง ชลู่ แสม ฝาด ฯลฯ เป็นแหล่งอาหาร แหล่งอาศัยสัตว์น้ำ สร้างสมดุลของระบบนิเวศให้อุดมสมบูรณ์ ซึ่งปัจจุบันพบว่าต้นโกงกาง ต้นจาก ต้นกวาด ต้นแสม ต้นลำพู ต้นลำแพน ต้นกะสัก ต้นโปรง ต้นกะบูน ไม่ได้สูญพันธุ์ไปแล้ว แต่เป็นกลุ่มพืชป่าชายเลนที่เคยมีอยู่หนาแน่นในพื้นที่ชายฝั่งทะเลไทย รวมถึงที่บางสระแก้ว จังหวัดจันทบุรี ซึ่งพบในอดีตก่อนที่มนุษย์จะเข้าไปตั้งถิ่นฐานและเปลี่ยนแปลงพื้นที่ ทำให้ป่าชายเลนเหล่านี้นลดลงอย่างมาก แต่หลายชนิดยังคงมีอยู่และได้รับการอนุรักษ์ในปัจจุบัน

ภาพที่ 1 โคก หนอง นา โมเดล

ภาพที่ 2 กลุ่มเสื่อบางสระแก้ว

ภาพที่ 3 บ้านปลา-ธนาคารปู

ภาพที่ 4 กลุ่มป่าตะกาดใหญ่

จากการศึกษาวิจัยดังกล่าวทำให้ทราบว่าลักษณะเศรษฐกิจที่เด่นชัดของชุมชนบางสระแก้ว มีลักษณะเศรษฐกิจแบบชุมชนแบบพึ่งพาตนเอง (Self-reliance economy) ชาวบ้านส่วนใหญ่ผลิตเพื่อบริโภคภายในครัวเรือน และขายส่วนเกินในตลาดท้องถิ่น อย่างไรก็ตาม ผลการวิเคราะห์พบปัญหาเศรษฐกิจสำคัญ ได้แก่ รายได้ไม่แน่นอน การพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติมากเกินไป การขาดช่องทางการตลาดสมัยใหม่ และการลดลงของแรงงานในครัวเรือน เนื่องจากคนรุ่นใหม่ย้ายไปทำงานนอกพื้นที่ ส่วนในด้านทุนทางสังคม ชุมชนมีความเข้มแข็งสูงจากขนบธรรมเนียม ประเพณี และภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น พิธีบอผี พิธีบอปู่ย่า และขนบธรรมเนียม, การเกษตรตามฤดูกาล ซึ่งสะท้อนความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ พร้อมทั้งมีเครือข่ายความสัมพันธ์แน่นแฟ้น ส่งผลให้ชุมชนมีพื้นฐานที่เหมาะสมต่อการพัฒนาไปสู่เศรษฐกิจคุณธรรม

จากการศึกษาวิจัยดังกล่าวทำให้ทราบว่าลักษณะเศรษฐกิจที่เด่นชัดของชุมชนบางสระแก้ว มีลักษณะเศรษฐกิจแบบชุมชนแบบพึ่งพาตนเอง (Self-reliance economy) ชาวบ้านส่วนใหญ่ผลิตเพื่อบริโภคภายในครัวเรือน และขายส่วนเกินในตลาดท้องถิ่น อย่างไรก็ตาม ผลการวิเคราะห์พบปัญหาเศรษฐกิจสำคัญ ได้แก่ รายได้ไม่แน่นอน การพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติมากเกินไป การขาดช่องทางการตลาดสมัยใหม่ และการลดลงของแรงงานในครัวเรือน เนื่องจากคนรุ่นใหม่ย้ายไปทำงานนอกพื้นที่ ส่วนในด้านทุนทางสังคม ชุมชนมีความเข้มแข็งสูงจากขนบธรรมเนียม ประเพณี และภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น พิธีบอผี พิธีบอปู่ย่า และขนบธรรมเนียม, การเกษตรตามฤดูกาล ซึ่งสะท้อนความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ พร้อมทั้งมีเครือข่ายความสัมพันธ์แน่นแฟ้น ส่งผลให้ชุมชนมีพื้นฐานที่เหมาะสมต่อการพัฒนาไปสู่เศรษฐกิจคุณธรรม

วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 พัฒนาระบบการเรียนรู้และถ่ายทอดระบบเศรษฐกิจชุมชนสู่เศรษฐกิจคุณธรรมของชุมชนบางสระแก้ว อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี พบว่า กระบวนการเรียนรู้ได้รับการพัฒนาตามแนวคิดเศรษฐกิจคุณธรรม โดยเน้น “ฐานคิดที่ยึดคุณค่าความดี” เช่น ความซื่อสัตย์ ความพอเพียง ความรับผิดชอบต่อทรัพยากร และการแบ่งปันกันในชุมชน จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ชุมชนบางสระแก้วมีภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สืบทอดมาจากรุ่นสู่รุ่นอย่างยาวนานและด้วยความเข้มแข็งของผู้นำชุมชนที่มีแนวคิดที่ว่า ทำอย่างไรดีเมื่อเราอายุมากขึ้น ทำอะไรไม่ไหวแล้วแต่ยังต้องใช้ชีวิตอยู่ต่อพร้อมทั้งมีรายได้มาเลี้ยงครอบครัวชุมชนได้ พวกเราจึงเริ่มหาอาชีพเสริม จึงเกิดเป็นกระบวนการที่สำคัญ คือ

1. การเรียนรู้ฐานทรัพยากรชุมชน (Community Resource Mapping) คือ การที่คนในชุมชนบางสระแก้วมีส่วนร่วมกันสำรวจ วิเคราะห์ และทำความเข้าใจทรัพยากรที่มีอยู่ในพื้นที่ของตนเอง ทั้งทรัพยากรธรรมชาติ ทรัพยากรมนุษย์ ทรัพยากรทางสังคม วัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อใช้เป็นฐานในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนอย่างเหมาะสมและยั่งยืน สำหรับชุมชนบางสระแก้ว ตำบลบางสระแก้ว อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี การเรียนรู้ฐานทรัพยากรชุมชนถือเป็นกลไกสำคัญที่ช่วยให้ชุมชนสามารถมองเห็น

ศักยภาพที่แท้จริงของตนเอง และนำทรัพยากรเหล่านั้นมาสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจโดยไม่ทำลายสมดุลของระบบนิเวศ

2. มีการจัดเวทีให้ชาวบ้านร่วมสำรวจทรัพยากร เช่น แปลงกก ป่าชายเลน แหล่งน้ำ และพื้นที่เกษตร เพื่อเข้าใจศักยภาพและปัญหาของตนเอง

3. การถ่ายทอดภูมิปัญญาและอาชีพดั้งเดิม โดยเฉพาะ “การทอเสื่อกกบางสระแก้ว” ซึ่งเป็นอัตลักษณ์ชุมชน มีการฝึกอบรมคนรุ่นใหม่ พัฒนาเทคนิคการทอ ลวดลาย และผลิตภัณฑ์ต่อยอด เพื่อเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจ

4. การบูรณาการความรู้สมัยใหม่กับภูมิปัญญา เช่น การตลาดออนไลน์ การออกแบบบรรจุภัณฑ์ การจัดทำกลุ่มอาชีพ และการสร้างเครือข่ายตลาดกับผู้ประกอบการนอกพื้นที่

5. การจัดกิจกรรมจิตอาสาและการปลูกจิตสำนึกคุณธรรม เช่น การปลูกป่าโกงกาง การฟื้นฟูแหล่งน้ำ การทำบัญชีครัวเรือน และกิจกรรมสร้างความสามัคคีในชุมชน ดังนั้นกระบวนการเรียนรู้ดังกล่าวได้สร้างการตระหนักรู้ให้ชุมชนเห็นคุณค่าของตนเอง เกิดความร่วมมือในการพัฒนา และวางพื้นฐานสำคัญของการเปลี่ยนผ่านสู่เศรษฐกิจคุณธรรมอย่างเป็นระบบ

วัตถุประสงค์ข้อที่ 3 รูปแบบการยกระดับเศรษฐกิจชุมชนสู่เศรษฐกิจคุณธรรมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของชุมชนบางสระแก้ว อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี พบว่า รูปแบบการพัฒนาที่เหมาะสมเรียกว่า โมเดลบางสระแก้วเศรษฐกิจคุณธรรม (Bang Sar Kao: 2B2S Model) ดังนี้

1. ฐานทุนทรัพยากร (B1: Base of Resource Capital) เป็นการก่อตั้งบนการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ทรัพยากรอย่างสมดุล เช่น ฟื้นฟูป่าชายเลน อนุรักษ์แหล่งน้ำและคลองธรรมชาติ และส่งเสริมเกษตรยั่งยืนและการผลิตเสื่อกกแบบดั้งเดิม

2. ฐานภูมิปัญญาและวัฒนธรรม (B2: Base of Cultural-Wisdom) ได้แก่ การฟื้นฟูและต่อยอดภูมิปัญญาชุมชน เช่นการทอเสื่อกก ประเพณีท้องถิ่นที่เชื่อมโยงกับการผลิต และการใช้ภาษา สัญลักษณ์ และเรื่องเล่าชุมชนเพื่อสร้างมูลค่าทางอัตลักษณ์

3. ระบบเศรษฐกิจคุณธรรม (S1: System of Moral Economy) ได้แก่ สร้างระบบเศรษฐกิจที่มีคุณค่า เช่น การผลิตที่สัจยเชื่อและมีมาตรฐาน การแบ่งปันความรู้ในชุมชน ตลาดที่ยุติธรรม และการบริหารจัดการแบบโปร่งใสและมีส่วนร่วม

4. กลไกการพัฒนาอย่างยั่งยืน (S2: Sustainable Mechanism) ประกอบด้วย การจัดตั้งกลุ่มอาชีพ การสร้างเครือข่ายกับท้องถิ่นและภาครัฐ การพัฒนาช่องทางตลาดออนไลน์ และการติดตามประเมินผลต่อเนื่อง

อภิปรายผลการวิจัย

ผลการวิจัยในวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 พบว่า สภาพระบบเศรษฐกิจชุมชนของชุมชนบางสระแก้ว อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี มีรากฐานสำคัญมาจากการพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติและทุนชุมชนที่สั่งสมมาตั้งแต่ดั้งเดิม ได้แก่ การทำเกษตรกรรมพื้นบ้าน (โคก หนอง นา) การทอเสื่อกกบางสระแก้ว การรวมกลุ่มจัดตั้งศูนย์ศิลปเสื่อบางสระแก้ว การจัดตั้งโครงการบ้านปลา-ธนาคารปู ซึ่งสะท้อนลักษณะของเศรษฐกิจชุมชนแบบพึ่งพาตนเองที่เน้นการผลิตเพื่อยังชีพและการจำหน่ายส่วนเกินในตลาดท้องถิ่น ผลการวิจัยดังกล่าวสอดคล้องกับการศึกษาของศิริชัย เพชรรักษ์ และวราภรณ์ ทรัพย์รวงทอง (2563) ที่ชี้ให้เห็นว่า เศรษฐกิจชุมชนในหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบมีโครงสร้างการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่ตั้งอยู่บนฐานทรัพยากรและทุนทางสังคมของชุมชน โดยประชาชนมีบทบาทสำคัญในการร่วมคิด ร่วมทำ และร่วมรับผลประโยชน์ อันเป็นกลไก

สำคัญที่ทำให้ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองและดำรงอยู่ได้อย่างยั่งยืน สอดคล้องกับงานวิจัยของ ศันสนีย์ แอมประชา และคณะ (2568) ที่พบว่า ชุมชนชนบทหลายแห่งในประเทศไทยยังคงเผชิญข้อจำกัดด้านองค์ความรู้และทักษะทางเศรษฐกิจ โดยเฉพาะการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเศรษฐกิจสมัยใหม่ ส่งผลให้ชุมชนยังคงยึดติดกับรูปแบบการผลิตแบบเดิมและขาดศักยภาพในการเชื่อมโยงกับตลาดใหม่ ๆ ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เศรษฐกิจชุมชนมีความเปราะบาง สอดคล้องกับการศึกษาของ ศุภโชค ดงสมบัติ และคณะ (2568) ที่อธิบายว่า ทูทางความเชื่อและทุนทางวัฒนธรรมในชุมชนท้องถิ่นสามารถทำหน้าที่เป็นพลังทางสังคมในการสร้างความสามัคคี ความร่วมมือ และความเข้มแข็งของชุมชน อีกทั้งยังสามารถต่อยอดไปสู่การพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากและการพัฒนาที่ยั่งยืนได้ หากมีการจัดการและเชื่อมโยงอย่างเหมาะสม โดยสรุปผลการวิจัยในวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 ชี้ให้เห็นว่า แม้ชุมชนบางสระแก้วจะเผชิญข้อจำกัดด้านโครงสร้างเศรษฐกิจและการเปลี่ยนแปลงทางสังคมสมัยใหม่ แต่ด้วยฐานทรัพยากรธรรมชาติ ภูมิปัญญาท้องถิ่น และทุนทางสังคมที่เข้มแข็ง ชุมชนจึงมีศักยภาพสูงในการพัฒนาและยกระดับเศรษฐกิจชุมชนไปสู่ “เศรษฐกิจคุณธรรม” ที่ตั้งอยู่บนคุณค่า ความพอเพียง และการพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน

ผลการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 พบว่า กระบวนการเรียนรู้และถ่ายทอดระบบเศรษฐกิจชุมชนของชุมชนบางสระแก้วได้รับการพัฒนาบนฐานแนวคิด “เศรษฐกิจคุณธรรม” ซึ่งให้ความสำคัญกับคุณค่าความดี อาทิ ความซื่อสัตย์ ความพอเพียง ความรับผิดชอบต่อทรัพยากร และการแบ่งปันในชุมชน สอดคล้องกับการศึกษาของ ชนิษฐา ใจเบ้ง (2566) ที่พบว่า การถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านสิ่งทอในชุมชนชาติพันธุ์ไทยญวนมิได้เป็นเพียงการสืบทอดทักษะการผลิตที่เชื่อมโยงอัตลักษณ์ ความเชื่อ และวิถีชีวิตของชุมชนเข้าด้วยกัน ผ่านวิธีการบอกเล่า การสาธิต และการลงมือปฏิบัติจริง สอดคล้องกับงานวิจัยของ จันติมา จันทรเอียด (2564) ที่ศึกษารูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านหัตถกรรมเครื่องจักรสาน ซึ่งพบว่า การเปิดเวทีให้สมาชิกชุมชนร่วมคิด ร่วมแลกเปลี่ยน และร่วมตัดสินใจ เป็นกลไกสำคัญที่ทำให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันและนำไปสู่การพึ่งพาตนเองของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนอย่างยั่งยืน สอดคล้องกับการศึกษาของ สมภรณ์ นวลสุทธิ และคณะ (2567) ที่ชี้ให้เห็นว่า การนำแพลตฟอร์มการตลาดออนไลน์มาใช้กับผลิตภัณฑ์ชุมชน ไม่เพียงช่วยเพิ่มช่องทางการเข้าถึงตลาดและรายได้เท่านั้น แต่ยังเป็นกระบวนการเรียนรู้ใหม่ที่ช่วยเสริมสร้างศักยภาพ ทักษะ และความสามารถในการปรับตัวของผู้ประกอบการชุมชนภายใต้บริบทเศรษฐกิจดิจิทัล ยิ่งไปกว่านั้นการจัดกิจกรรมจิตอาสาและการปลูกจิตสำนึกคุณธรรม เช่น การปลูกป่าโกงกาง การฟื้นฟูแหล่งน้ำ และการทำบุญฮีโร่เรือน เป็นกลไกสำคัญที่หล่อหลอมให้กระบวนการเรียนรู้ของชุมชน โดยสรุป ผลการวิจัยในวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 แสดงให้เห็นว่า กระบวนการเรียนรู้และการถ่ายทอดระบบเศรษฐกิจชุมชนของชุมชนบางสระแก้ว เป็นกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมที่ผสมผสานภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ากับองค์ความรู้สมัยใหม่บนฐานคุณธรรมอย่างเป็นระบบ กระบวนการดังกล่าวไม่เพียงสร้างความรู้และทักษะทางเศรษฐกิจให้กับคนในชุมชนเท่านั้น แต่ยังวางรากฐานสำคัญของการเปลี่ยนผ่านสู่ “เศรษฐกิจคุณธรรม” ที่ตั้งอยู่บนคุณค่า ความพอเพียง และความยั่งยืนของชุมชนในระยะยาว

ผลการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 พบว่า รูปแบบการยกระดับเศรษฐกิจชุมชนสู่เศรษฐกิจคุณธรรมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของชุมชนบางสระแก้ว อาศัยหลัก 4 ประการของจังหวัดจันทบุรี สามารถอธิบายได้ผ่าน “Bang Sar Kaeo 2B2S Model” ได้แก่ 1) ฐานทุนทรัพยากร (B1: Base of Resource Capital) 2) ฐานภูมิปัญญาและวัฒนธรรม (B2: Base of Cultural-Wisdom) 3) ระบบเศรษฐกิจคุณธรรม (S1: System of Moral Economy) และ 4) กลไกการพัฒนาอย่างยั่งยืน (S2: Sustainable Mechanism) โดยโมเดลดังกล่าวสะท้อนแนวคิดการพัฒนาที่มองเศรษฐกิจชุมชนเป็นระบบองค์รวมที่เชื่อมโยงทรัพยากร ธรรมชาติ วัฒนธรรม คุณธรรม และกลไกทางสังคมเข้าด้วยกันอย่างสมดุล ในองค์ประกอบด้าน ฐานทุนทรัพยากร (B1: Base of

Resource Capital) ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่า การอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ทรัพยากรอย่างสมดุล เช่น การฟื้นฟูป่าชายเลน การอนุรักษ์แหล่งน้ำและคลองธรรมชาติ และการส่งเสริมเกษตรยั่งยืน เป็นรากฐานสำคัญของการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนบางสระแก้ว ประเด็นดังกล่าวมีความสอดคล้องกับการศึกษาของ เสน่ห์ ใจสิทธิ์ และคณะ (2568) ที่พบว่า กลุ่มเกษตรกรที่ยั่งยืนที่ตั้งอยู่บนการใช้ทรัพยากรอย่างรู้คุณค่าและเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม สามารถเสริมสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจและนำไปสู่การพึ่งตนเองอย่างยั่งยืนบนฐานเศรษฐกิจคุณธรรมได้

สำหรับ ฐานภูมิปัญญาและวัฒนธรรม (B2: Base of Cultural-Wisdom) ผลการวิจัยสะท้อนว่าการฟื้นฟูและต่อยอดภูมิปัญญาการทอเสื่อกก ประเพณีท้องถิ่น และการใช้เรื่องเล่าชุมชนเพื่อสร้างมูลค่าทางอัตลักษณ์ เป็นกลไกสำคัญในการสร้างคุณค่าทางเศรษฐกิจควบคู่กับการรักษาอัตลักษณ์ชุมชน แนวคิดดังกล่าวสอดคล้องกับงานวิจัยที่ชี้ให้เห็นว่า ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมท้องถิ่นสามารถทำหน้าที่เป็น “ทุนเชิงสัญลักษณ์” ที่ช่วยเพิ่มมูลค่าให้กับผลิตภัณฑ์ชุมชน และสร้างความแตกต่างทางการแข่งขันในตลาด โดยไม่ทำลายรากฐานทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชน

ในส่วนของ3) ระบบเศรษฐกิจคุณธรรม (S1: System of Moral Economy) ผลการวิจัยพบว่า การสร้างระบบการผลิตและการแลกเปลี่ยนที่ตั้งอยู่บนความซื่อสัตย์ ความเป็นธรรม การแบ่งปันความรู้ ทั้งนี้การบริหารจัดการแบบโปร่งใสและมีส่วนร่วม เป็นหัวใจสำคัญของโมเดลบางสระแก้วเศรษฐกิจคุณธรรม สอดคล้องกับการศึกษาของ เสาร์คำ ใส่แก้ว และคณะ (2568) ที่พัฒนาเครือข่ายเศรษฐกิจคุณธรรมฐานรากตลาดประมงพื้นบ้าน โดยพบว่าการยกระดับเศรษฐกิจชุมชนให้เข้มแข็งจำเป็นต้องอาศัยคุณธรรม ความน่าเชื่อถือ และการมีส่วนร่วมของสมาชิกเครือข่ายเป็นแกนหลักในการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจ

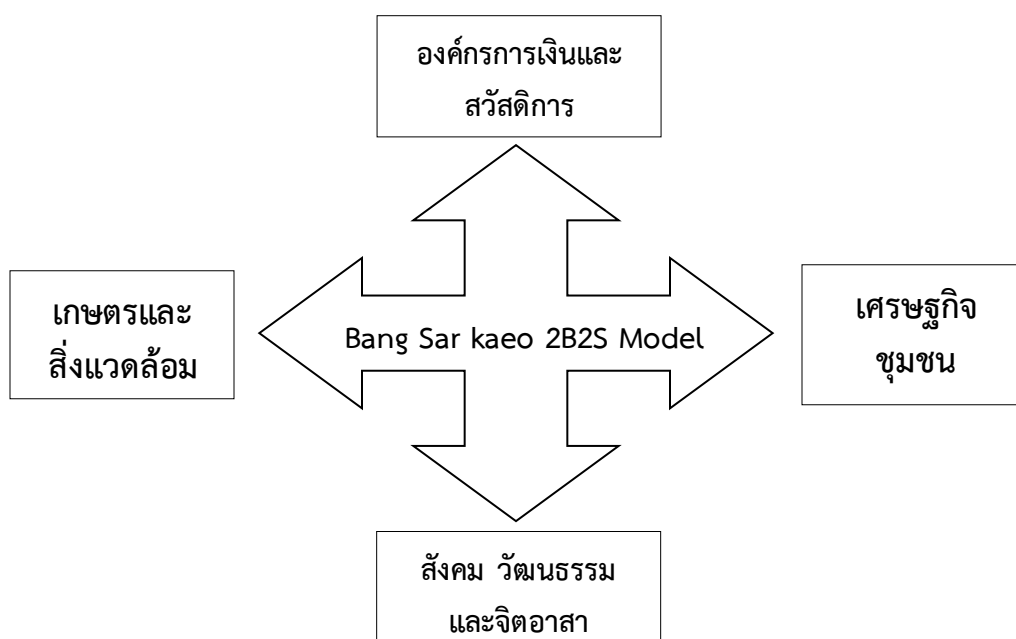
ขณะเดียวกัน กลไกการพัฒนาอย่างยั่งยืน (S2: Sustainable Mechanism) ซึ่งประกอบด้วย การจัดตั้งกลุ่มอาชีพ การสร้างเครือข่ายกับท้องถิ่นและภาครัฐ การพัฒนาช่องทางตลาดออนไลน์ และการติดตามประเมินผลอย่างต่อเนื่อง เป็นองค์ประกอบที่ช่วยเชื่อมโยงโมเดลเชิงคุณค่าเข้ากับการปฏิบัติจริงในบริบทเศรษฐกิจร่วมสมัย ผลการวิจัยในส่วนนี้สอดคล้องกับการศึกษาของ ชัยวิษณุ ม่วงหมี และณัฐณี มีแก้วกฤษ (2567) ที่พบว่า การนำการตลาดดิจิทัลมาใช้กับวิสาหกิจชุมชนประมงพื้นบ้าน ช่วยเพิ่มศักยภาพทางการตลาดลดการพึ่งพาคนกลาง และสร้างความยั่งยืนให้กับเศรษฐกิจฐานราก หากดำเนินการควบคู่กับการมีส่วนร่วมและการจัดการที่เป็นธรรม โดยสรุป โมเดลบางสระแก้วเศรษฐกิจคุณธรรมเป็นรูปแบบการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนที่บูรณาการทรัพยากร ภูมิปัญญา คุณธรรม และกลไกการพัฒนาอย่างยั่งยืนเข้าด้วยกันอย่างเป็นระบบ โมเดลดังกล่าวไม่เพียงช่วยยกระดับเศรษฐกิจชุมชนในเชิงรายได้เท่านั้น แต่ยังสร้างความเข้มแข็งทางสังคม วัฒนธรรม และจริยธรรม อันเป็นฐานสำคัญของการพัฒนาที่ยั่งยืนในระยะยาว

องค์ความรู้จากผลการวิจัย

การวิจัยเรื่องการยกระดับเศรษฐกิจชุมชนสู่เศรษฐกิจคุณธรรมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของชุมชนบางสระแก้ว อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี พบว่า การยกระดับเศรษฐกิจชุมชนสู่เศรษฐกิจคุณธรรมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของชุมชนบางสระแก้ว อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี ได้รูปแบบการพัฒนาที่เหมาะสมเรียกว่า “Bang Sar kao 2B2S Model” ซึ่งประกอบด้วยหลักการที่สำคัญ 4 ด้าน ได้แก่ ด้านองค์กรการเงิน และสวัสดิการ ด้านเศรษฐกิจชุมชน ด้านเกษตรและสิ่งแวดล้อม และด้านสังคมวัฒนธรรม-จิตอาสา ซึ่งเป็นระบบความร่วมมือที่สะท้อนโครงสร้างชุมชนเข้มแข็ง และสรุปได้ ดังนี้

1. ด้านเกษตรและสิ่งแวดล้อม ได้แก่ กลุ่มอนุรักษ์พิทักษ์สิ่งแวดล้อม กลุ่มผู้ใช้น้ำ กลุ่มเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ และกลุ่มเกษตรสัมพันธ์ ทำให้ชุมชนทำเกษตรอินทรีย์ การจัดการน้ำ การเลี้ยงปลา และการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติอย่างมีส่วนร่วม เกื้อหนุนทั้งเศรษฐกิจและระบบนิเวศของพื้นที่
2. เศรษฐกิจชุมชน ได้แก่ ศูนย์ศิลป์เสือ กลุ่มสตรีสหกรณ์ทอเสื่อกก กลุ่มอาชีพกาวหน้า กลุ่มแม่บ้านเกษตรกร และกลุ่มสตรีอาสาพัฒนา ทำให้เศรษฐกิจของชุมชนมีฐานจากภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น การทอเสื่อกก การผลิตสินค้าแปรรูป และงานฝีมือของสตรี เป็นระบบเศรษฐกิจฐานรากที่สร้างรายได้และความภาคภูมิใจ
3. ด้านองค์กรการเงินและสวัสดิการ ได้แก่ กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต ตำบลบางสระเก้า กลุ่มออมทรัพย์ (สุริยา) กองทุนหมู่บ้าน กลุ่มสัจจะ และกลุ่มการกุศล ทำให้ชุมชนมีระบบการเงินชุมชนหลากหลายรูปแบบ ตั้งแต่กลุ่มออมทรัพย์จนถึงกองทุนสวัสดิการ ทำให้เกิดความมั่นคงทางเศรษฐกิจ ลดหนี้ในระบบและสนับสนุนการพึ่งพาตนเอง
4. สังคม วัฒนธรรม และจิตอาสา ได้แก่ กลุ่มเยาวชนรักษถิ่น ชมรมผู้สูงอายุ วิฑูยชุมชน และกลุ่มผู้นำชุมชน ทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็งด้านสังคมและวัฒนธรรม มีกลุ่มจิตอาสา กีฬา เยาวชน ผู้สูงอายุ รวมถึงสื่อชุมชนที่ช่วยสร้างการมีส่วนร่วมและความสามัคคี ส่งผลให้เกิดความเป็นปึกแผ่นและความยั่งยืนทางสังคม นอกจากนี้ยังทำให้เกิดเป็นโครงสร้างเครือข่ายองค์กรของตำบลบางสระเก้าที่แสดงให้เห็นถึง “ระบบเศรษฐกิจชุมชนที่เชื่อมโยงกับคุณธรรม” ผ่านการเงินชุมชน อาชีพจากภูมิปัญญา การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และการรวมพลังทางสังคม การทำงานร่วมกันของทั้ง 4 มิติ ทำให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเอง พัฒนาเศรษฐกิจ และมุ่งสู่ความยั่งยืนได้อย่างเป็นรูปธรรม สามารถสรุปเป็นแผนภาพองค์ความรู้ได้ ดังนี้

แผนภาพที่ 1 องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

สรุปและข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัยดังกล่าวผู้วิจัยจึงมีข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์ทั้งเชิงนโยบายและข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไปเพื่อที่จะนำไปใช้ประโยชน์ต่อไปดังนี้

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. บูรณาการเศรษฐกิจคุณธรรม เป็นนโยบายเชิงพื้นที่อย่างเป็นระบบ เทศบาล/องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรกำหนด “เศรษฐกิจคุณธรรม” เป็นกรอบนโยบายหลักของตำบล ผ่านแผนพัฒนาท้องถิ่น/ยุทธศาสตร์เชิงพื้นที่ พร้อมกำหนดเป้าหมาย ตัวชี้วัด และระบบติดตามประเมินผลที่ต่อเนื่อง
2. ยกระดับทุนชุมชนเชิงพื้นที่เพื่อเพิ่มมูลค่าเศรษฐกิจอย่างยั่งยืน ส่งเสริมการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติ ทุนวัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่น (เช่น เสื่อกก ระบบนิเวศป่าชายเลน อัตลักษณ์ชุมชน) ให้เกิดมูลค่าเพิ่มในรูปแบบผลิตภัณฑ์ การท่องเที่ยวชุมชน และเศรษฐกิจสร้างสรรค์ โดยไม่ทำลายสมดุลระบบนิเวศ
3. พัฒนาระบบเศรษฐกิจชุมชนที่โปร่งใส เป็นธรรม และเสริมความมั่นคงฐานราก สนับสนุนกลไกการเงินชุมชน/สวัสดิการ และระบบบริหารจัดการกลุ่มอาชีพให้มีธรรมาภิบาล เช่น การจัดสรรผลประโยชน์อย่างเป็นธรรม การทำบัญชีครัวเรือน/บัญชีกลุ่ม การตรวจสอบร่วมกัน ลดความเสี่ยงหนี้ในระบบ และเพิ่มความเข้มแข็งของเครือข่ายชุมชน

ข้อเสนอแนะในการนำไปปฏิบัติ

1. จัดตั้ง/ยกระดับ “ศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจคุณธรรม” และหลักสูตรชุมชน พัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้ถาวร (หรือกึ่งถาวร) ที่รวมองค์ความรู้ด้านทรัพยากร การผลิต การเงินชุมชน คุณธรรมชุมชน และการตลาด (โดยเฉพาะออนไลน์) พร้อมกิจกรรมฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการเป็นรอบ/เป็นรุ่น
2. พัฒนามาตรฐานสินค้าและยกระดับตลาดด้วยกลไกชุมชน ทำมาตรฐานร่วมของผลิตภัณฑ์ (คุณภาพ วัตถุดิบ กระบวนการผลิต บรรจุภัณฑ์) และสร้าง “เรื่องเล่าอัตลักษณ์บางสระเก้า” เพื่อเพิ่มมูลค่า พร้อมขยายช่องทางจำหน่ายทั้งตลาดท้องถิ่นและแพลตฟอร์มออนไลน์/เครือข่ายพันธมิตร
3. สร้างกลไกมีส่วนร่วมและจิตอาสาเพื่อคงฐานทรัพยากรและความสามัคคี กำหนดกิจกรรมร่วมเป็นปฏิทินชุมชน เช่น ฟื้นฟูป่าชายเลน/แหล่งน้ำ เวทีแลกเปลี่ยนภูมิปัญญาเยาวชนรักษากัน และการประเมินผลร่วมกับชุมชน เพื่อให้ “เศรษฐกิจคุณธรรม” เป็นพฤติกรรมร่วม ไม่ใช่แค่โครงการระยะสั้น

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1. ขยายขอบเขตการศึกษาไปยังหลายพื้นที่เพื่อเปรียบเทียบงานวิจัยครั้งนี้มุ่งศึกษาชุมชนบางสระเก้าเพียงพื้นที่เดียว ดังนั้นงานวิจัยในอนาคตควรเปรียบเทียบหลายชุมชน หรือหลายจังหวัด เพื่อให้ได้ข้อค้นพบที่มีความหลากหลายและสามารถสรุปแนวโน้มเชิงนโยบายที่ครอบคลุมมากขึ้น
- 2) ใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสม (Mixed Methods) เพื่อให้ผลการวิจัยมีความลุ่มลึกและรอบด้าน ควรใช้ทั้งข้อมูลเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ เช่น แบบสอบถาม การสังเกตแบบมีส่วนร่วม การวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณา หรือการศึกษาเชิงประวัติศาสตร์ชุมชนในเชิงลึก
- 3) ศึกษาองค์ประกอบเชิงลึกของทุนทางสังคมและทุนวัฒนธรรม ควรสำรวจเพิ่มเติมเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างทุนชุมชน เช่น ภูมิปัญญาทอเสื่อกก พิธีกรรมดั้งเดิม ประวัติการตั้งถิ่นฐาน และระบบเศรษฐกิจคุณธรรม ว่ามีอิทธิพลต่อการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนอย่างไร
- 4) ติดตามผลการนำรูปแบบเศรษฐกิจคุณธรรมไปใช้จริงงานวิจัยในอนาคตควรเน้นการประเมินผลการใช้รูปแบบที่พัฒนาขึ้น เช่น การติดตาม 6 เดือน-1 ปี เพื่อตรวจสอบประสิทธิภาพ อุปสรรค เจ็อนไขความสำเร็จ และแนวทางพัฒนาเพิ่มเติมให้เหมาะสมยิ่งขึ้น

เอกสารอ้างอิง

- กรมส่งเสริมการเกษตร. (2567). *คู่มือการดำเนินงานกิจการวิสาหกิจชุมชน (ฉบับปรับปรุงใหม่)*. กรุงเทพมหานคร: กรมส่งเสริมการเกษตร.
- จันทิมา จันทรเอยัด. (2564). รูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านหัตถกรรมเครื่องจักสาน: กรณีศึกษาวิสาหกิจชุมชน จังหวัดสงขลา. *Songklanakarin Journal of Management Sciences*. 38(2), 139–167.
- ชนิษฐา ใจเป็ง. (2566). การถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านสิ่งทอเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวของชาวไทยวนบ้านปางบง ตำบลแม่คือ อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่. *วารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด*. 17(2), 119–130.
- ชัยวิชญ์ ม่วงหมี และ ณศุณี มีแก้วกฤษ. (2567). การพัฒนาการจัดการตลาดดิจิทัลกลุ่มวิสาหกิจชุมชน วิถีประมงพื้นบ้าน ลานอาหารแปรรูปตำบลบางกระเจ้า อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสาคร. *Journal of Roi Kaensarn Academi*. 9(12), 1819–1832.
- เทศบาลตำบลบางสระแก้ว. (1 มิถุนายน 2566). *ประวัติความเป็นมา*. สืบค้นเมื่อวันที่ 9 มิถุนายน 2566, จาก <https://www.bangsarakao.go.th/index/?page=article1932>
- คันสนีย์ แอมประชา, ณัฐปรีชา ชัยสินคุณานนท์ และ ธนภฤต แก้วพิลาธมย์. (2568). แนวทางการพัฒนาองค์ความรู้เดิมด้านเศรษฐกิจชุมชนเพื่อพัฒนาทักษะใหม่ในการรองรับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมของ ตำบลนาเสียว อำเภอเมืองชัยภูมิ จังหวัดชัยภูมิ. *วารสารสังคมศาสตร์ศึกษา*. 1(3), 129–139.
- ศิริชัย เพชรรักษ์ และวราภรณ์ ทรัพย์รวงทอง. (2563). การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนของหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบในจังหวัดชัยนาท. *Rajapark Journal*. 14(36), 173–188.
- ศุภโชค ดงสมบัติ, อีระพงษ์ มีไธสง และ อภิญญาณ์ โพธิ์สาน. (2568). การประดิษฐ์ทุนทางความเชื่อเกี่ยวกับ พระธาตุพระบุเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงศาสนาของชุมชนตำบลแคน อำเภอวาปีปทุม จังหวัดมหาสารคาม. *วารสารศิลปะและวัฒนธรรมลุ่มแม่น้ำมูล*. 14(3), 726–738.
- สมาภรณ์ นวลสุทธิ, สุจินดา พรหมขำ และ บำรุง ศรีนวลปาน. (2567). การพัฒนาแพลตฟอร์มการตลาดออนไลน์เพื่อยกระดับผลิตภัณฑ์ชุมชน. *Journal of Roi Kaensarn Academi* 9(7), 1417–1432.
- สาคร สมเสริญ. (2565). การขับเคลื่อนปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น กรณีศึกษา องค์การบริหารส่วนตำบลเกาะเกร็ด จังหวัดนนทบุรี. (ดุชนิพนธ์ ปรัชญาดุชนิพนธ์). บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยรังสิต.
- สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2565). *แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 (พ.ศ. 2566–2570)*. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.
- เสน่ห์ ใจสิทธิ์, จันทน์สม์ ตาบุลึง, วันเพ็ญ พรินทรากุล, พัลลภ ทารุคำจา และ ภราดร สุขพันธ์. (2568). กลไกการยกระดับศักยภาพทางการตลาดและสร้างความเข้มแข็งของกลุ่มเกษตรกรมัยยั้งยั้งจังหวัดลำพูนสู่การพึ่งตนเองอย่างยั่งยืนบนฐานเศรษฐกิจคุณธรรม. *วารสารชัยภูมิปริทรรศน์*. 8(3), 332–348.
- เสาร์คำ ใส่แก้ว, บรรณวัชร พลคำ, ณปภัช พัทธกรโชติ และ ภูวดิษฐ์ นันทสกุลสิทธิ์. (2568). การเสริมสร้างเครือข่ายเศรษฐกิจฐานรากตลาดประมงพื้นบ้าน อำเภอเมืองชลบุรี จังหวัดชลบุรี. *วารสารมณีเชษฐาราม วัดจอมมณี*. 8(6), 306–318.